

AKCIA REINHARDT A DEPORTÁCIE SLOVENSÝCH ŽIDOV DO LUBLINSKEJ OBLASTI V DOKUMENTOCH

JÁN HLAVINKA – MICHAL SCHVARC

HLAVINKA, Ján – SCHVARC, Michal. Operation Reinhardt and the Deportation of Slovak Jews to the Lublin District Through Documents. *Historický časopis*, 2021, 69, 4, pp. 729–754, Bratislava.

In 1942, the regime of Hlinka's Slovak People's Party deported more than 57,000 Jews to territory under the control of the Third Reich. Of these, 40,000 Jews were deported to the General Government's Lublin District, where Operation Reinhardt, one of the biggest extermination operations of the Holocaust, was just beginning. Its central elements were Belzec, Sobibor and Treblinka death camps. Therefore, the vast majority of Jews deported from Slovakia in 1942 fell victim to extermination Operation Reinhardt. The article presents a set of documents that characterize deportations of Slovak Jews to the Lublin District, as well as Operation Reinhardt itself.

Keywords: Holocaust. Deportations. Operation Reinhardt. Slovak state. Jews. Death camps.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2021.69.4.7>

Problematika prvej vlny deportácií Židov zo Slovenska, ktorá sa začala 25. marca 1942 a trvala do 20. októbra toho istého roka, patrí medzi pomerne dobre spracované kapitoly dejín holokaustu pokiaľ ide o organizáciu celej akcie a jej priebeh na území Slovenska.

Osudy jednotlivých transportov a obetí po tom, čo v niektorej z nákladných vlakových súprav prekročili štátnu hranicu medzi Slovenskom a Generalgouvernementom, však za dostatočne spracované označiť nemôžeme. Aj keď sa výskum najmä v posledných rokoch výrazne posunul a historikom pôsobiacim v Poľsku, Izraeli, USA a v poslednej dobe aj na Slovensku sa podarilo naše poznanie výrazne prehĺbiť, spracovanie osudov deportovaných na mieste určenia transportov je stále nedostatočné, a to najmä v prípade obetí deportovaných do Lublinskej oblasti.

Transporty zo Slovenska smerovali do Lublinskej oblasti od 27. marca 1942 do 14. júna 1942.¹ Do tejto administratívno-správnej časti Generalgouvernementu

1 KIELBOŃ, Janina. Deportacje Żydów do dystryktu lubelskiego (1939–1943). In LIBIONKA, Dariusz (ed.). *Akcja Reinhardt. Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie*. War-

tu vypravili zo Slovenska 38 z celkovo 57 transportov, teda väčšinu transportov z prvej vlny deportácií a celkovo v nich bolo deportovaných 39 899 osôb.²

Súbor dokumentov, ktoré publikujeme v tomto príspevku nevyčerpáva ani zďaleka všetky otázky, ktoré je potrebné ešte zodpovedať vo vzťahu k uvedeným transportom. Naopak, je len jednou zo sond do celého problému, akými súborom dokumentov, ktoré ukazujú niektoré kľúčové fázy a typické momenty deportácií slovenských Židov do Lublinskej oblasti.

O úvodnom pláne deportovať asi 10 000 Židov do Lublinskej oblasti boli miestne nemecké okupačné orgány informované 24. marca 1942, teda deň pred začiatkom celej deportačnej akcie na Slovensku. K realizácii plánu prišlo už o niekoľko dní. Prvý transport slovenských Židov, ktorý dorazil do Lublinskej oblasti bol v poradí druhým transportom Židov zo Slovenska. Boli v ňom výlučne muži vo veku 16 – 45 rokov a vypravili ho zo Žiliny 27. marca 1942.³ Išlo o úvodnú fázu deportácií Židov, počas ktorej boli v každom z transportov zo Slovenska vyvážané osoby rovnakého pohlavia, označené za tzv. práceschopné.

Prví slovenskí Židia, ktorí teda prichádzali na prelome marca a apríla 1942 do Lublinskej oblasti boli výlučne muži, pričom ženy boli v tomto období zo Slovenska deportované do koncentračného a vyhladzovacieho tábora Auschwitz.⁴

Tu je dôležité povedať, že iba niekoľko dní pred príchodom prvých Židov deportovaných zo Slovenska, presnejšie 16. marca 1942, sa v Lubline začala akcia, ktorej cieľom bola fyzická likvidácia všetkých Židov žijúcich či privázaných na územie Generalgouvernementu a zaistenie ich majetku. Hlavní organizátori uvedenej akcie, sídliači v jej lublinskom štábe ju neskôr nazvali „akcia Reinhardt“ (*Einsatz Reinhardt*).⁵ Jej kľúčovým elementom boli postupne dobudované a do prevádzky spúšťané vyhladzovacie tábory Belzec, Sobibor a Treblinka. Tieto tábory boli úmyselne situované do odľahlých, riedko osídlených zalesnených

szawa: Instytut Pamięi Narodowej, 2004, s. 173 – 174. ISBN 8389078686.

2 NIŽŇANSKÝ, Eduard (ed.). *Holokaust na Slovensku 6. Deportácie v roku 1942. Dokumenty*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 2005, s. 487 – 488. ISBN 8096924230; GRUDZIŇSKA, Marta. Žydzi slowaccy w obozisk koncentracyjnym na Majdanku. In *Studia Żydowskie Almanach*, 2014, roč. IV, č. 4, s. 55. ISSN 2083-5574.

3 Pozri Dokumenty č. 1 a 2.

4 K prvým transportom žien zo Slovenska do tábora Auschwitz pozri STRZELECKA, Irena. *The First Transports of Women to Auschwitz. In The Tragedy of the Jews of Slovakia 1938–1945: Slovakia and the „Final Solution of the Jewish Question“*. Oświęcim: Auschwitz-Birkenau State Museum; Banská Bystrica: Museum of the Slovak National Uprising, 2002, s. 186. ISBN 8388526154.

5 SILBERKLANG, David. *Gates of Tears*. Jerusalem: Yad Vashem, 2014, s. 281 – 282. ISBN 9789653084643; LIBIONKA, Dariusz. *Zagłada Żydów w Generalnym gubernatorstwie. Zarys problematyki*. Lublin: Państwowe Muzeum na Majdanku, 2017, s. 107 – 112. ISBN 9789653084643.

lokalít s dobrým železničným spojením, čo malo zabezpečiť utajenie celej akcie a zároveň aj jej bezproblémový priebeh z hľadiska logistiky. Tábory boli totiž zriadené za účelom fyzickej likvidácie tisícok obetí v priebehu niekoľkých hodín od ich dovezenia na rampu tábora. Na tento účel slúžili táborové plynové komory, v ktorých sa ako vraždiaci prostriedok nepoužíval Zyklon B, ale spaliny spaľovacích motorov (obsahujúce oxid uhoľnatý).

V neskoršej fáze akcie Reinhardt, na jeseň 1942, boli k plynovým komorám v troch vyššie menovaných vyhladzovacích táboroch doplnené ďalšie plynové komory v koncentračnom tábore Lublin (Majdanek), hoci tento tábor dovtedy a aj v nasledujúcom období slúžil najmä ako koncentračný a poskytoval otrockú pracovnú silu pre triedenie hnutelného majetku zavraždených obetí či budovanie infraštruktúry.⁶

Transporty zo Slovenska začali prúdiť do Lublinskej oblasti v momente, keď sa štáb akcie Reinhardt zaoberal jej prvou fázou, zameranou na fyzickú likvidáciu miestneho židovského obyvateľstva v prvom dokončenom vyhladzovacom tábore – Belzec.⁷ Zakrátko po príchode prvých slovenských transportov, v apríli 1942, bol spustený aj druhý vyhladzovací tábor, nazývaný nacistami „*SS-Sonderkommando Sobibor*“.⁸

Všetky úvodné transporty tzv. práceschopných slovenských židovských mužov (vo veku 16 – 45 rokov) smerovali nemeckí organizátori akcie Reinhardt priamo do koncentračného tábora Majdanek, kde práve prebiehala výstavba tábora. Reč je o transportoch, ktoré odišli zo Slovenska medzi 27. marcom 1942 a 5. aprílom 1942.⁹ O podmienkach, aké panovali v transportoch počas deportácie a neskôr počas presunu do tábora Majdanek, ako aj o tom, v akých podmienkach v tomto tábore museli žiť a umierať židovskí väzni zo Slovenska, vypovedá jeden z predložených dokumentov,¹⁰ ale aj unikátne svedectvo jedného z utečencov z Lublinskej oblasti Dionýza Lénarda, ktoré bolo publikované v niekoľkých jazykoch a v roku 2015 sa dočkalo aj slovenského vydania.¹¹

6 KRANZ, Tomasz. *Extermination of Jews at the Majdanek Concentration Camp*. Lublin: Państwowe Muzeum na Majdanku, 2007, s. 3. ISBN 9788392518709.

7 Bližšie pozri KUWAŁEK, Robert. *Obóz zagłady w Bełżcu*. Lublin: Państwowe Muzeum na Majdanku, 2010. ISBN 9788392518785.

8 OLEKSY-ZBOROWSKI, Tomasz. Vyhladzovací tábor Sobibor. In HLAVINKA, Ján - SALNER, Peter (eds.). *Tábor smrti Sobibor: Dejiny a odkaz*. Bratislava: Marenčin PT, s. 40, 44. ISBN 9788056904497.

9 GRUDZIŃSKA, ref. 2, s. 63.

10 Pozri dokument č. 10.

11 HLAVINKA, Ján. „*Dôjst' silou-mocou na Slovensko a informovať...*“ : Dionýz Lénard a jeho útek z koncentračného tábora Majdanek. Bratislava: Historický ústav SAV vo Vydavateľstve Veda, 2015, s. 57 – 123. ISBN 9788022414814.

Ďalšia fáza prvej vlny deportácií Židov zo Slovenska sa začala transportom, ktorý odišiel z Trnavy 11. apríla 1942 a ktorý bol prvým tzv. rodinným transportom Židov. Od 11. apríla boli v takýchto transportoch spoločne deportované osoby oboch pohlaví bez ohľadu na vek. Transport z Trnavy smeroval do Lublinskej oblasti, pričom príslušníci SS zo štábu akcie Reinhardt naň aplikovali iný metodický postup, ktorý neskôr viackrát zopakovali pri nasledujúcich transportoch zo Slovenska. Spočíval v tom, že po zastavení transportu v Lubline (v lublinskom pracovnom tábore *Alter Flughafen*, nazývanom aj „*Flugplatz*“), vybrali z transportu časť mužov a odviekli ich do koncentračného tábora Majdanek. Nevyselektované osoby následne pokračovali v transporte do niektorého z tzv. prechodných get v Lublinskej oblasti.¹²

Konečná stanica tzv. rodinných transportov zo Slovenska pritom nebola vždy konečnou lokalitou, v ktorej boli deportované osoby uväznené a po úvodnom rozdelení v Lubline ešte mnohokrát dochádzalo k ďalším dislokáciám osôb po rôznych prechodných getách, resp. blízkych mestečkách a obciach.¹³

Slovenskí Židia boli posielaní do lokalít, v ktorých pred ich príchodom došlo k selekciám, vraždeniu a deportáciám miestneho židovského obyvateľstva, ako aj Židov dovezených z iných častí strednej Európy. Často ich teda nastáhovali do obydlií, ktorých pôvodní majitelia a aj dočasní obyvatelia z predchádzajúcich transportov, už boli medzitým povraždení vo vyhladzovacích táboroch.¹⁴

Z niekoľkých málo svedectiev preživších (z ktorých časť tvoria židovskí utečenci zo Slovenska a časť poľskí Židia) je jasné, že podmienky v týchto lokalitách (prechodné getá) boli katastrofálne a že slovenskí Židia sa ocitali v neznáмом prostredí, nacistami roky terorizovaných a práve fyzicky likvidovaných židovských komunit, v rámci ktorých za splnenie tvrdých nariadení a požiadaviek nemeckých úradných miest a represívnych orgánov zodpovedali životom tzv. Židovské rady (*Judenrat-y*) a poriadkové služby (*Ordnungsdienst-y*, skratka: OD). Zápasili pritom s totálnym nedostatkom potravín či základných potrieb pre väznené židovské obyvateľstvo.

Prechodné getá plnili v rámci akcie Reinhardt funkciu dočasných miest dislokácie obetí pred ich konečnou fyzickou likvidáciou a zo strany príslušníkov SS, ako aj úradných miest im bola venovaná minimálna pozornosť. Obete sa ocitali, ako sme už naznačili, v otrasných hygienických a ubytovacích podmienkach,

12 Pozri dokumenty č. 4 a 5; Pozri tiež GRUDZIŃSKA, ref. 2, s. 63 – 64; KUWAŁEK, Robert. *Getta tranzytowe w dystrykcje lubelskim*. In *Akcja Reinhardt. Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie*. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2004, s. 138. ISBN 8389078686.

13 Pozri dokumenty č. 5 a 6.

14 Pozri dokumenty č. 8, 9; Pozri tiež SILBERKLANG, ref. 5; MUSIAŁ, Bogdan. „Przypadek modelowy dotyczący eksterminacji Żydów“. *Początki „akcji Reinhardt” – planowanie masowego mordy Żydów w Generalnym Gubernatorstwie*. In *Akcja Reinhardt*, ref. 12, s. 15 – 38.

natlačené v malých príbytkoch, ktoré zostali po vyvraždenom miestnom židovskom obyvateľstve, kde často vznikali epidémie nákazlivých chorôb zapríčiňujúce značnú úmrtnosť. Boli tiež nútené ťažko pracovať a to s minimálnym prídeľom potravín, čo ich samo osebe fyzicky vysilovalo.¹⁵

Po niekoľkých týždňoch až mesiacoch od deportácie pritom organizoval štáb akcie Reinhardt v jednotlivých getách deportačné akcie, počas ktorých nacisti prevážali obeť do niektorého z vyhladzovacích táborov a tam ich vraždili. V prípade slovenských Židov išlo predovšetkým o tábor Sobibor.¹⁶

Počas týchto likvidačných akcií boli spravidla priamo na mieste, teda v gete a v jeho okolí strelbou povražené tie osoby, ktoré nemohli byť deportované pre zlý fyzický stav (spôsobený chorobou či vysilením). Strelba do zhromažďovaných Židov tiež slúžila nacistom na šokovanie deportovaných Židov a vynútenie si ich poslušnosti.

Na miesto po deportovaných a povražených Židoch boli následne privezené ďalšie osoby z nových transportov. Tento metodický postup nacisti nazývali „výmena Židov“ alebo aj „metóda otočných dverí“.¹⁷

Od 1. júna 1942 už transporty zo Slovenska nerozmiestňovali po getách a rôznych lokalitách v Lublinskej oblasti, ale nasmerovávali ich priamo do vyhladzovacieho tábora Sobibor. Pri všetkých transportoch urobili príslušníci SS počas ich zastavenia v Lubline selekciu.¹⁸

Na základe toho sa osudy veľkej časti z takmer 40-tisíc slovenských Židov deportovaných zo Slovenska do Lublinskej oblasti v roku 1942 spájajú s celým radom lokalít na území dnešného východného Poľska, no najmä s lokalitami niekdajších nacistických vyhladzovacích táborov. Najviac obetí zo Slovenska zahynulo práve vo vyhladzovacom tábore Sobibor.¹⁹

Medzi publikovanými dokumentmi sa nachádza aj unikátne svedectvo Jozefa Schnitzera, pôvodom zo Sabinova, ktorý bol deportovaný do jedného z get Lublinskej oblasti (geto Rejowiec), prežil likvidačnú akciu v tomto gete a deportáciu do vyhladzovacieho tábora Sobibor, selekciu na rampe tohto tábora a aj následný presun do pracovného tábora Krychów, odkiaľ neskôr ušiel a vrátil sa na Slovensko.

Toto svedectvo vzniklo v roku 1943 a v minulosti už bolo historikmi publikované ako *Správa zo Slovenska deportovaného a vrátiťšieho sa Žida* v nemeckom jazyku, prípadne fragmentárne v rôznych zahraničných publikáciách. K stotož-

15 Pozri dokument č. 8.

16 HLAVINKA, Ján. Deportácie Židov zo Slovenska do tábora smrti Sobibor. In HLAVINKA – SALNER, ref. 8, s. 136.

17 SILBERKLANG, ref. 5, s. 299.

18 GRUDZIŃSKA, ref. 2, s. 64.

19 HLAVINKA, ref. 16, s. 136.

neniu autora svedectva došlo až v roku 2018,²⁰ pričom plná slovenská verzia svedectva, ktorá sa nachádza v archíve pamätníka Jad Vašem v Jeruzaleme, je publikovaná po prvýkrát práve v tomto príspevku.

Archeografická poznámka:

Dokumenty nemeckej proveniencie editori preložili do slovenčiny, pričom slovenský preklad je vždy uvedený pod originálnym nemeckým znením dokumentu.

V dokumentoch v slovenskom jazyku editori pristúpili k ich jazykovej úprave a zosúlادili ich so súčasnou slovenskou gramatikou (písanie grafém i/y; s/z; doplnenie a korektúra interpunkcie).

* Štúdia vznikla v rámci projektu VEGA č. 2/0134/20 *Akcia Reinhardt a Slovensko. Osudy slovenských Židov deportovaných v roku 1942 do Oblasti Lublin.*

20 HLAVINKA, ref. 16, s. 131 – 132.

Dokument 1

Ďalekopis Hospodárskeho a správneho úradu SS veliteľovi tábora pre vojnových zajatcov v Lubline z 24. marca 1942 o príchode deportovaných Židov zo Slovenska

Abschrift

Oranienburg FS Nr. 903 24. 3. 1942 12.59

An den SS-Standartenführer Koch

Kommandant des KGL Lublin

Betr. Juden aus der Slowakei

Die für das dortige Lager bestimmten 10 000 (Zehntausend) Juden aus der Slowakei werden ab 27. 3. 1942, wie bereits mitgeteilt, mit Sonderzügen nach dort überstellt werden. Jeder Sonderzug führt 1 000 (eintausend) Häftlinge mit. Alle Züge werden über den Grenzbahnhof Zwardon (OS²¹) geleitet, wo sie jeweils 6.09 Uhr früh eintreffen und während eines zweistündigen Aufenthaltes von Begleitkommandos der Schutzpolizei unter Aufsicht der Staatspolizeistelle Kattowitz an den Bestimmungsort weitergeleitet werden. Die Führer der Begleitkommandos führen namentliche Transportlisten mit. Mit der Reichsbahn wurden zunächst für die ersten 4 Transporte folgende Fahrpläne vereinbart. DA²² 67 am 27. 3., DA 69 am 30. 3., DA 70 am 31. 3., DA 72 am 5. 4.²³ An diesen Tagen Ankunft in Zwardon 6.09 Uhr, Abfahrt ab Zwardon 8.20 Uhr, Ankunft in Lublin um 6.30 Uhr des darauffolgenden Tages. Die Fahrpläne für die weiteren 6 Transporte werden nachträglich noch mitgeteilt.

Wie bereits mit dem FS Nr. 886 vom 23. 3. 1942²⁴ befohlen, ist das Eintreffen und die Übernahme der einzelnen Transporte zahlenmässig unter Angabe der mitgebrachten Verpflegung sofort durch FS hierher zu melden.

D. Ch. d. Zentralamtes
gez. Liebeshenschel
SS-Obersturmbannführer

Odpis

Oranienburg d'alekopis č. 903 24. 3. 1942 12.59

SS-Standartenführerovi Kochovi

veliteľovi tábora pre vojnových zajatcov Lublin

21 Oberschlesien – Horné Sliezsko.

22 Akcia David – krycie meno pre deportovanie Židov z Nemeckej ríše, Protektorátu Čechy a Morava a Slovenska.

23 Porovnaj NIŽŇANSKÝ, Eduard (ed.). *Holokaust na Slovensku 4. Dokumenty nemeckej proveniencie (1939 – 1945)*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 2003, dokument 32, s. 116 – 117. ISBN 8096866230.

24 Dokument nemáme k dispozícii.

Vec Židia zo Slovenska

10 000 (desaťtisíc) Židov zo Slovenska určených pre tamojší tábor, budú od 27. 3. 1942, ako už bolo oznámené, prepravovaní do Lublina osobitnými vlakmi. Každý osobitný vlak privezie 1 000 (tisíc) zajatcov. Všetky vlaky pôjdu cez pohraničnú železničnú stanicu Zwardoň (Horné Sliezko), kam dorazia zakaždým ráno o 6.09 hodine a počas dvojhodinovej zastávky ich pod kontrolu úradovne Štátnej polície Katovice prevezmú sprievodné oddiely Ochranej polície. Velitelia sprievodných oddielov dostanú deportačné zoznamy. S Ríšskymi železnicami sa dohodli prvé štyri transporty podľa nasledovného cestovného poriadku:

DA 67 27. 3., DA 69 30. 3., DA 70 31. 3., DA 72 5. 4. V týchto dňoch príchod do Zwardone 6.09, odchod zo Zwardone 8.20, príchod do Lublinu o 6.30 nasledujúceho dňa. Cestovné poriadky pre ďalších šesť transportov budú oznámené dodatočne.

Podľa rozkazu z ďalekopisu č. 886 z 23. 3. 1942, treba príchod a prevzatie jednotlivých transportov s počtom a s uvedením privezeného proviantu okamžite sem nahlásiť ďalekopisom.

Šéf ústredného úradu
pod. Liebeshenschel
SS-Obersturmbannführer

Arch Ludwigsburg, B 162/1843, Bl. 8. Odpis, strojopis, 1 strana.

Dokument 2

Prípis riaditeľstva Ríšskych železníc vo Viedni pre slovenské ministerstvo dopravy a verejných prác vo veci cestovných nákladov za deportačné transporty z 25. marca 1942

Deutsche Reichsbahn
Reichsbahndirektion Wien
9 Vtp 3 Tpa

Wien, den 25. März 1942

An das

Verkehrsministerium, Eisenbahndirektion II, Abt. 4 in Bratislava,
nachr. RDB²⁵ Oppeln, Gedob²⁶ Krakau und VK²⁷ I Wien

Betrifft: Da-Züge Slowakei – Deutschland und Slowakei – General Gouvernement

25 Reichsbahndirektion.

26 Generaldirektion der Ostbahn.

27 Verkehrskontrolle.

Über Ihr fernmündliches Ersuchen geben wir Ihnen folgende Fahrpreise für Da-Sonderzüge bekannt:

Zwardon/Skalite – Auschwitz	km 91 Einzelfahrpreis 3. Kl. RM 3,70
Zwardon/Skalite – Dulowa/Trzebinia	km 122 Einzelfahrpreis 3. Kl. RM 4,90
Dulowa/Trzebinia – Lublin	km 352 Einzelfahrpreis 3. Kl. RM 12,35

Kinder von 4 – 10 Jahren zahlen die Hälfte. Es wird der Fahrpreis für mindestens 400 ganze Fahrkarten 3. Klasse und im ganzen mindestens 400 RM je gesondert für deutsche und Ostbahnstrecken erhoben. Keine Freikarten.

Abfertigung auf Beförderungsschein des deutsch-slowakischen Verkehrs durchgehend bis zum Zielbahnhof des Sonderzuges.

Reichsbahndirektion Wien

Nemecké ríšske železnice

Riaditeľstvo ríšskych železníc Viedeň
9 Vtp 3 Tpa

Viedeň, 25. marca 1942

Ministerstvu dopravy, riaditeľstvo železníc II, odd. 4 v Bratislave,
pre informáciu RDB Opole, Gedob Krakov a VK I Viedeň

Vec: Vlaky Da Slovensko – Nemecko a Slovensko – Generálny gouvernement

Na Vaše telefonické dožiadanie Vám oznamujeme nasledovné cestovné pre osobitné vlaky Da:

Zwardon/Skalite – Auschwitz	km 91 jednotkové cestovné 3. tr. RM 3,70
Zwardon/Skalite – Dulowa/Trzebinia	km 122 jednotkové cestovné 3. tr. RM 4,90
Dulowa/Trzebinia – Lublin	km 352 jednotkové cestovné 3. tr. RM 12,35

Deti od 4 do 10 rokov platia polovicu. Účtuje sa cena za cestovné za minimálne 400 celých lístkov 3. triedy a celkovo minimálne 400 RM zvlášť pre nemecké a východné trate. Žiadne bezplatné cestovné lístky.

Vypravovanie bude priebežne prebiehať až do cieľovej stanice osobitného vlaku na základe prepravného listu nemecko-slovenského dopravného styku.

Riaditeľstvo ríšskych železníc Viedeň

ROTHKIRCHEN, Livia. *The destruction of Slovak Jewry*. Jerusalem: Yad Vashem, 1961, dokument 30.

Dokument 3

Ďalekopis úradovne Štátnej polície v Katoviciach o prijatí 2. transportu Židov zo Slovenska na pohraničnej stanici v Zwardoni z 27. marca 1942

Stl.²⁸ Kattowitz 4643 27. 3. 42 9.30
An das RSHA IV B 4 Berlin²⁹
an das Wirtschafts- und Verwaltungsamt – Amtsgruppe D
Konzentrationslager in Oranienburg
an den Befehlshaber der Sipo u. d. SD³⁰ in Krakau
an das KL Lublin

Geheim – Dringend – sofort vorlegen

Betr.: Arbeitseinsatz von 20 000 Juden aus der Slowakei
Vorg.: FS-Erlass des RSHA Berlin IV B 4 a-2142/42 g (1090)

Ankunft des 2. Zuges in Zwardon mit 1 000 arbeitsfähigen Juden aus der Slowakei am 27. 3. 42 um 6 Uhr 52 Min. Abfahrt um 8 Uhr 5 Min. von Zwardon nach KL Lublin. Bei dem Transport befand sich ein jüd. Arzt, sodass Gesamtzahl 1 001 Mann ist. Der Transport wurde ordnungsmässig übernommen und an die Begleitmannschaft in Stärke von 20 Beamten der Ordnungspolizei unter Führung Res. Ltn. Schwiendek von der II. Komp. Res. Pol. Btl.³¹ 83 Krenau³² übergeben.

Mitgeführte Verpflegung: 210 kg Kunstfett, 210 kg Kochmehl, 50 kg Zwiebel, 140 kg Salz, 6 kg Paprika, 1 kg Pfeffer, 100 kg Bohnen, 100 kg Erbsen, 600 Kg Kartoffeln, 800 kg Sauerkraut, 200 kg Wurst, 240 kg Brotmehl, 400 kg Brot, 113 l Essig, 7 000 kg Holz.

Stl. Kattowitz IV B 4 18/72
i. V. gez. Woltersdorf

Hlavná úradovňa Štátnej polície Katovice 4643 27. 3. 42 9.30
RSHA IV B 4 v Berlíne
Hospodárskemu a správneému úradu – úradná skupina D
koncentračný tábor v Oranienburgu
náčelníkovi Sipo a SD v Krakove
koncentračnému táboru Lublin

Tajné – naliehavé – okamžite predložiť

Vec: Pracovné nasadenie 20 000 Židov zo Slovenska

-
- 28 Staatspolizeileitstelle.
29 Eichmannov referát pre záležitosti židovského obyvateľstva v Nemecku, v okupovanej Európe a v spojeneckých štátoch v Hlavnom úrade pre ríšsku bezpečnosť (Reichssicherheitshauptamt).
30 Sicherheitspolizei a Sicherheitsdienst.
31 Reserve-Polizeibataillon – záložný policajný prápor.
32 Chrzanów, mesto v dnešnom Malopoľskom vojvodstve.

Predošlý spis.: Ďalekopisné nariadenie RSHA Berlín IV B 4 a-2142/42 g (1090)

Príchod 2. vlaku s 1 000 práceschopnými Židmi zo Slovenska do Zwardone 27. 3. 42 o 6.52 hod. Odchod zo Zwardone do KT Lublin o 8.05 hod. V transporte sa nachádzal aj jeden židovský lekár, takže celkový počet je 1 001 mužov. Transport bol riadne prevzatý a zverený sprievodnému mužstvu pod velením poručíka v zálohe Schwiendeka z II. roty záložného policajného práporu 83 v Krenau.

So sebou vezený proviant: 210 kg umelého tuku, 210 kg múky na varenie, 50 kg cibule, 140 kg soli, 6 kg papriky, 1 kg korenia, 100 kg fazule, 100 kg hrachu, 600 kg zemiakov, 800 kg kyslej kapusty, 200 kg salámy, 240 kg chlebovej múky, 400 kg chleba, 113 l octu, 7 000 kg dreva.

Stl. Katovice IV B 4 18/72
v z. pod. Woltersdorf

BArch Ludwigsburg, B 162/1843, Bl. 23. Odpis, strojopis, 1 strana.

Dokument 4

Prípís žandárskeho stanovišťa v Lubartówe žandárskej stanici v Lubline vo veci príchodu transportu zo Slovenska do Lubartówa zo 14. apríla 1942

Gend.-Posten Lubartow
Kreis Lublin,
Distrikt Lublin
Tgb. Nr. 614/42

Lubartow, den 14. April 1942

An
den Gendarmeriezug
in Lublin

Betrifft: Umsiedlung von Juden.

Am 9. 4. 1942 wurden aus Lubartow mit der Eisenbahn 650 Juden mit hier nicht bekanntem Ziel umgesiedelt. An deren Stelle trafen nun am Nachmittag des 13. 4. 1942 ungefähr 900 aus Preßburg i. d. Tschechoslowakei kommende Juden in Lubartow ein.³³ Wegen Quartiermangel sollten am 15. 4. ungefähr 220 Juden nach Kamionka und Ostrow-Lubelski,³⁴ wo bereits Juden wohnen, transportiert werden. Nähere Einzelheiten konnten zunächst nicht festgestellt werden.

33 Išlo o transport z Trnavy. Časť mužov bola selektovaná v Lubline. K selekcii bližšie pozri GRUDZIŃSKA, *Żydzi slowaccy w obozcie koncentracyjnym na Majdanku*, ref. 2, s. 63.

34 Pozri dokument 5.

Žandárske stanovište Lubartów
Okres Lublin,
Oblasť Lublin
č. pod. den. 614/42

Lubartów, 14. apríla 1942

Žandárskej čate
v Lubline

Vec: Presídlenie Židov.

Dňa 9. 4. 1942 bolo z Lubartówa presídlených železnicou s tu neznámym cieľom 650 Židov. Namiesto nich dorazilo do Lubartówa popoludní 13. 4. 1942 približne 900 z Bratislavy v Československu. Pre nedostatok ubytovacích kapacít má byť 15. 4. do Kamionky a Ostrówa Lubelského, kde už Židia bývajú, prepravených asi 220 Židov. Bližšie podrobnosti sa doposiaľ nepodarilo zistiť.

Barth Ludwigsburg, B 162/1843, Bl. 52. Kópia, strojopis, 1 strana.

Dokument 5

Prípís žandárskeho stanovišťa v Lubartówe žandárskej stanici v Lubline vo veci príchodu transportu zo Slovenska do Lubartówa zo 16. apríla 1942

Gend.-Posten Lubartow
Tgb. Nr. 626/42

Lubartow, den 16. April 1942

An
den Gendarmeriezug
in Lublin

Betreff: Umsiedlung von Juden.

Am Nachmittag des 15. April 1942 trafen in Lubartow weitere 680 Juden ein, von denen infolge Quartiermangel 280 nach Ostrow-Lubelski, 100 nach Kamionka und 60 nach Firloj³⁵ verschubt [sic!] wurden. Bei den Juden handelt es sich um Frauen und Kinder, das männliche Geschlecht über 15 Jahren soll in Lublin behalten worden sein. Die Juden kamen aus Neutra in der Tschechoslowakei.

Žandárske stanovište Lubartów
č. pod. den. 614/42
Žandárskej čate

Lubartów, 16. apríla 1942

35 Správne Firlej.

v Lubline

Vec: Presídlenie Židov.

Popoludní 15. apríla 1942 prišlo do Lubartówa ďalších 680 Židov, z ktorých pre nedostatok ubytovania bolo presunutých 280 do Ostrówa Lubelského, 100 do Kamionky a 60 do Firleja. Pri týchto Židoch ide o ženy a deti, mužské pohlavie nad 15 rokov bolo ponechané v Lubline. Židia prišli z Nitry v Československu.

BArch Ludwigsburg, B 162/1843, Bl. 53. Kópia, strojopis, 1 strana.

Dokument 6

Prípís oblasného komisariátu v Lubartówe okresnému náčelníkovi Lublin-vidiek týkajúci sa príchodu ďalších transportov zo Slovenska z 9. mája 1942

Der Kreishauptmann Lublin-Land
Landkommissariat Lubartow
Tgb. Nr. 2388/42

Lubartow, den 9. Mai 1942

An den
Herrn Kreishauptmann Lublin-Land
in Lublin

Betr.: Umsiedlung von Juden aus der Slowakei.

Wie ich bereits fernmündlich berichtet habe, wurde mir am vergangenen Mittwoch vom Gouverneur des Distrikts, Bevölk.[erungswesen] u.[nd] Fürsorge mitgeteilt, dass am Donnerstag 1 000 Juden aus der Slowakei eintreffen würden, sie würden in etwa 14 Tagen weiter transportiert. Am Donnerstag, den 7. Mai spät abends kam der Transport hier an; es waren 841 Personen, ältere Männer und Frauen mit Kindern, 199 Männer wurden in Lublin zurückbehalten.³⁶ Dieser Transport mit Gepäck und Lebensmitteln besser ausgestattet als die früheren. Die Leitung der Umsiedlung ab Lublin hatte der SS-Obstf. Pohl,³⁷ der auch anlässlich der Aussiedlung der hiesigen Juden am 9. April hier anwesend war.

Die Juden sind vorerst in früheren Gymnasien untergebracht worden. Ob und wann der Weitertransport erfolgt ist noch nicht geklärt.

Okresný náčelník Lublin-vidiek

36 Išlo o transport vypravený z Trebišova 4. mája 1942. Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond (ďalej f.) Ministerstvo vnútra 1938 – 1945 (ďalej MV), kartón (ďalej k.) 227a, deportačný zoznam transportu č. 21.

37 SS-Obersturmführer Helmut Ortwin Pohl (1901 – ?), od 20. januára 1942 člen Globocnikovho štábu zodpovedného za realizáciu akcie Reinhardt.

Oblasťný komisariát Lubartów
č. pod. den. 2388/42

Lubartów, 9. mája 1942

Pánu okresnému náčelníkovi Lublin-vidiek
v Lubline

Vec: Presídlenie Židov zo Slovenska.

Ako som už telefonicky podal správu, minulú stredu mi guvernér oblasti, [oddelenie] obyvateľstvo a sociálna starostlivosť, oznámilo, že vo štvrtok dorazí 1 000 Židov zo Slovenska a že asi o 14 dní budú transportovaní ďalej. Vo štvrtok 7. mája neskoro večer sem prišiel transport. Bolo to 841 osôb, starších mužov a žien s deťmi, 199 mužov zostalo v Lubline. Pokiaľ ide o batožinu a potraviny, bol tento transport vybavený lepšie ako predošlé. Presídlenie od Lublina viedol SS-Obstf. Pohl, ktorý tu bol prítomný aj počas vysídľovania tunajších Židov 9. apríla.

Židia sú predbežne ubytovaní v niekdajších gymnáziách. Či a kedy sa uskutoční ďalší transport nie je ešte jasné.

Barth Ludwigsburg, B 162/1843, Bl. 83. Kópia, strojopis, 1 strana.

Dokument 7

Prípís dopravnej kontroly Generálneho riaditeľstva východnej železnice v Krakove slovenskému ministerstvu dopravy a verejných prác vo veci vyúčtovania transportov z Michaloviec smerujúcich pôvodne do Nałęczowa z 15. mája 1942

Verkehrskontrolle I
der Generaldirektion der Ostbahn

Krakau, Bosackastrasse 4

An das
Ministerium für Verkehr
und öffentliche Arbeiten
in Bratislava

Unser Zeichen Vkl/30 Tag 15. 5. 42

Betreff: Beförderungskosten für Sonderzüge.

Der am 6. 5. 42 von Michalovce nach Naleczow abgefertigte Sonderzug mit 1 002 Personen wurde nach Lukow weitergeleitet.

Der am 8. 5. 42 von Zilina³⁸ nach Naleczow abgefertigte Sonderzug Da 89 wurde von Naleczow nach Miedzyrzec Podlaski weiterbefördert.

38 Transport bol vypravený z Michaloviec so zastávkou v koncentračnom stredisku v Žiline.

Wir bitten, für beide Sonderzüge die Kosten nach den neuen Bestimmungsbahnhöfen einzuziehen und durch die Abrechnung zuzuscheiden.

Dopravná kontrola I
Generálneho riaditeľstva východnej železnice Krakov, Bosacka ulica 4

Ministerstvu dopravy
a verejných prác
v Bratislave

Naša značka Vkl/30

Deň 15. 5. 42

Vec: Prepravné náklady za osobitné vlaky.

Osobitný vlak vypravený 6. 5. 42 z Michaloviec do Nałęczówa s 1 002 osobami bol prepravený ďalej do Łukówa.

Osobitný vlak Da 89 vypravený 8. 5. 42 zo Žiliny do Nałęczówa bol z Nałęczówa zaslaný ďalej do Międzyrzecza Podlaskeho.

Žiadame o zarátanie nákladov za oba osobitné vlaky podľa nových staníc určenia a o ich zúčtovanie.

ROTHKIRCHEN, Livia. *The destruction of Slovak Jewry*. Jerusalem: Yad Vashem, 1961, dokument 31.

Dokument 8

Svedectvo Jozefa Schnitzera zo Sabinova zo 17. 8. 1943 o deportácii do geta Rejowiec, väznení v tomto gete, následnej deportácii do vyhladzovacieho tábora Sobibor a selekcie do pracovného tábora Krychów

Správa zo Slovenska deportovaného a vrátiťšieho sa Žida.

21. mája 1942 odišiel náš transport pozostávajúci z 1000 duší zo Sabinova cez Žilinu – Čadcu priamo do Poľska. Na hraniciach prevzala nás nemecká bezpečnostná služba /SD/ iba podľa čísel tak, že muži nastúpili na stanici, keďže ženy boli spočítané vo vozňoch. Po ďalšej asi 2 – 3 dňovej ceste vyvagónovali nás v Rejowietz – Lubelski.³⁹ Za celej cesty trpeli sme ohromným nedostatkom vody, nakoľko sme počas celej cesty dostali iba dva razy vodu. Potraviny sme nedostali žiadne, mali sme ale dosť potravín so sebou. V Rejowci /Rejowietz/ prevzali nás: inšpektor vodného hospodárstva v Cholmi⁴⁰ Ing. Holzheimer⁴¹ a obvodný náčelník SA, ako aj 9 členov židovskej poriadateľskej

39 Rejowiec.

40 Chełm.

41 Wasserwirtschaftsinspekteur.

služby /OD/⁴² Rejowietz pod vedením najstaršieho medzi Židmi a veliteľa OD Kesslera z Brna, ktorí nám boli nápomocní.

Nasledovného dňa, 27. mája prišiel k nám rovnako veľký transport zo Stropkova⁴³ a 28. mája tiež taký transport z Humenného.⁴⁴ Bolo nás teda 3 000 Židov zo Slovenska, Rejowecki Židia boli vystáňovaní z Rejowietz na Chol Hamoed Pessach,⁴⁵ takže zastihli sme v gete zo starého židovského obyvateľstva iba 300 duší. K tomu pridružilo sa asi 60 Židov z Protektorátu a niekoľko žien z Nitry /Slovensko/,⁴⁶ ktorých transporty boli medzitým z Rejowietz vystáňované.

Ako byty bola nám pridelená časť bývalých židovských domov. Mali sme veľmi málo miesta, takže v miestnosti 3x4 [m] bývalo 20 – 25 osôb. Po 8 dní nikto sa o nás nestaral. Boli sme bez dozoru, panoval nepopísateľný neporiadok, o výživu sa tiež nikto nestaral. Z potravín, ktoré nám dala odbočka ÚŽ v Žiline, boli najdôležitejšie – hlavne však korene – okresným náčelníkom SA nám odňaté a uskladnené v škole. Teprve po 15 dňoch boli nám tieto vrátené, avšak v stave, v ktorom sa už nedali použiť. Konečne boli sme všetci 3 000 Židia vyzvaní, aby sme sa hlásili k vysušovacím prácam močiarov. K práci boli pripustení iba mladí, silní ľudia. Otcovia 3 detí neboli pripustení, takže spolu prišlo 450 mužov k práci. Títo boli aj stravovaní a dostávali denne 25 dkg. chleba, tenkú krupičkovú polievku a k večeri čiernu kávu. Ďalších 500 – 600 ľudí mladých bolo bez ohľadu na ich rodiny odoslaných do susediacich táborov ako n.pr.

Sawin, Szaiczice⁴⁷ a Cholm

/v tomto poslednom k švadrone SA./ Výber týchto mužov previedli už spomenutí Židia z OD, ktorí sa nechali korumpovať rôznymi im darovanými predmetmi. Tu musím poznamenať, že židovská rada pozostávala z rôznych elementov. Treba vyzdvihnúť obeť pomoc pi. Gen. riad. Forbathovej a pi. Fémes z Nitry. To však nedá sa povedať o pi. Kaufmannovej a Singerovej, údajne sestier, tiež z nitrianskeho transportu. O takto tam pozostávšich asi 2.000 Židov sa ani naďalej nikto nestaral, zostali úplne bez potravín. Konečne zariadila židovská rada z Cholmu po 3 až 4 týždňoch ľudovú kuchyňu, ktorá proti zaplateniu 50 grošov vydávala obed pozostávajúci z polievky. Židovská rada v Cholme bola toho času pod vedením veľmi poriadneho a vážneho Žida menom Fränkel, ktorého neskoršie spolu s jeho rodinou zastrelili.

42 Ordnungsdienst.

43 Transport č. 34 vypravený 23. 5. 1942 z Bardejova, v ktorom bolo deportovaných mnoho Židov z okresu Stropkov, nakoľko mesto Stropkov nemá železničné spojenie. SNA, f. MV, k. 227a, deportačný zoznam transportu č. 34.

44 Transport č. 35 vypravený 24. 5. 1942 z Popradu. Mnoho Židov v tomto transporte pochádzalo z okresu Humenné. SNA, f. MV, k. 227a, deportačný zoznam transportu č. 35.

45 Ide o hebrejské pomenovanie dní medzi prvým a posledným dňom sviatku Pesach. Prvá veľká likvidačná akcia v gete Rejowiec sa uskutočnila 7. 4. 1942. Židia boli zhromaždení na trhovisku a odvezení do vyhladzovacieho tábora v Bełzeci. SILBERKLANG, ref. 5, s. 316.

46 Ide zrejme o osoby deportované do geta Rejowiec v transporte č. 12 vypravenom dňa 15. 4. 1942 z Nitry.

47 Szajczyce.

V dôsledku nepostačujúcej stravy a nemožných sanitných podmienok mnoho ľudí ochorelo týfom, /úplavicou/, červienkou a pod. Mnoho starších ľudí zomrelo.

Istého večera prišiel opilý poľský strážnik do bytu lekára Dr. Grossmanna /Sabinov/, ktorý sa práve bol vrátil od chorého a žiadal si náramkové hodinky Dr. Grossmanna.⁴⁸ Keď tento nechcel hodinky vydať, vznikla medzi obidvoma hádka, v ktorej strážnik ohrozil Dr. Grossmanna zbraňou, vznikla bitka. Židovská OD, ako aj Židia zo susedných domov prišli s pomocou. Strážnikovi vráteno jeho zbraň, načo tento vystrelil 3 razy do vzduchu. Okamžite bola tu poľská polícia,⁴⁹ ktorá zatkla obyvateľov domu Dra. Grossmanna, medzi inými 5 členov OD, Dr. Grossmann pokúsil sa o útek, bol ale zranený a hneď nato zastrelený. Zatknutých 24 osôb druhého dňa bolo popravených za „komunistickú vzburu“. Medzi tými boli:

Perlstein s manželkou, Sabinov,⁵⁰
pi. Dr. Grossmannová s dcérou /Sabinov/,⁵¹
Rosin, /Humenné/,⁵²
Moskovits /bývalý bankový úradník, Humenné/,⁵³
Berliner /Humenné/,
Klein so synom /Michaľany/,
Appel Zigmund /hluchonemý/,
5 členov OD z Brna, medzi týmito:

-
- 48 MUDr. Zoltán Grossmann (1899), bývalý obvodný a nemocenský lekár v Širokom. Od júla 1940 mal ministerstvom vnútra Slovenskej republiky zakázané vykonávať lekársku prax. Odišiel do Sabinova. Bol deportovaný zo Slovenska v transporte č. 33, vypravenom dňa 22. 5. 1942. SULAČEK, Jozef. *Biele plášte. Tragické osudy židovských lekárov na Slovensku v období druhej svetovej vojny. 2. časť*. Bratislava: Slovenské národné múzeum – Múzeum židovskej kultúry, 2006, s. 40. ISBN 808060164X; SNA, f. MV, k. 227a, deportačný zoznam transportu č. 33.
- 49 Poľská polícia v Generalgouvernemente (Polnische Polizei im Generalgouvernement), miestnym obyvateľstvom podľa farby uniformy hovorovo označovaná aj „policija granatowa“ (tmavomodrá polícia). Išlo o policajné jednotky zriadené nemeckými okupačnými orgánmi na jeseň roku 1939. Poľská polícia pôsobila ako miestna polícia a bola podriadená nemeckej poriadkovej polícii (Ordnungspolizei). Jej príslušníci sa zúčastňovali aj na strážení židovských get či potláčaní čierneho trhu. Granatowa policja. Dostupné online: <https://sztetl.org.pl/pl/slownik/granatowa-policja>.
- 50 Koloman Perlstein a Anna Perlsteinová. Obaja boli deportovaní zo Slovenska v transporte č. 33, vypravenom dňa 22. 5. 1942. SNA, f. MV, k. 189, spis 1, Sabinov - Súpis Židov; SNA, f. MV, k. 227a, deportačný zoznam transportu č. 33.
- 51 Mária Grossmannová (1899) a dcéra Lily Grossmannová (1928) boli deportované spolu s Dr. Zoltánom Grossmanom v transporte č. 33. SNA, f. MV, k. 227a, deportačný zoznam transportu č. 33.
- 52 Eugen Rosin (1905), bývalý záhradník v Humennom. Bol deportovaný v transporte vypravenom z Popradu dňa 24. 5. 1942. SNA, f. MV, k. 184, Humenné – Súpis Židov; SNA, f. MV, k. 227a, deportačný zoznam transportu č. 35.
- 53 Emanuel Ferdinand Moškovič (1905), bývalý úradník v Humennom. Bol deportovaný v transporte č. 35, vypravenom dňa 24. 5. 1942 z Popradu. SNA, f. MV, k. 184, Humenné – Súpis Židov; SNA, f. MV, k. 227a, deportačný zoznam transportu č. 35.

Reiss,
Kessler.

9. augusta 1942 o 6. hod. ráno vydalo žandárstvo rozkaz k nastúpeniu. Celé židovské obyvateľstvo, tak geto, ako aj pracovný tábor /spolu asi 2 700 osôb/ muselo nastúpiť na námestí pred školou /s batohmi/. Všetci, ktorí tomuto rozkazu v dôsledku choroby alebo slabosti sa podrobiť nemohli, boli zastrelení v bytoch. Ten istý osud stihol tiež nemocných v žid. „nemocnici“, medzi aj Dra. Seböka zo Sabinova,⁵⁴ ktorý bol chorý týfusom. Okolo 10 hod. boli starší ľudia, ktorí unavení uložili batohy na zem a na týchto si sadli, zastrelení zozadu do väzov SS mužmi. Tak zomrelo 30 – 40 ľudí. Potom bol daný rozkaz k odpochodovaniu. Spredu išli ženy, potom muži. Lekár Dr. Borkenfeld zostal ako posledný. Vyzval som ho aby išiel dopredu, lebo bolo nebezpečne zostať v zade. „To je mojou povinnosťou, som lekár,“ povedal. Sotva sme urobili 30 – 40 krokov, bola vystrelená salva z pušiek a strojových pistôľ, zľava. Naše riady sa silne zriedili. Medzi inými padli:

Dr. Abraham Borkenfeld,⁵⁵

Dr. Jozef Deutsch /Sabinov/,⁵⁶

Ing. Bergstein /Sabinov/,⁵⁷

pi. Naglova /Sabinov/,

Horowitz s manželkou /Sabinov/, s. Holländerová /Sabinov/.

Neskoršie hovoril mi bývalý člen židovskej rady v Rejovci /Rejowietz/, poľský Žid menom Holzblatt, ktorý sa vtedy nejakým spôsobom zachránil, že pri tejto streľbe stratilo život 700 Židov.

V Rejovci zostala vtedy iba malá hŕstka Židov, robotníkov v susednej továrni – cukrovári, ktorí ako sme sa neskoršie dozvedeli, boli preložený do Travník⁵⁸ k prácam torfovým.⁵⁹ Medzi nimi boli:

Béla Landsmann, Sabinov,

Dr. Dezider Schön, Sabinov,

10 mužov zo Stropkova.

54 MUDr. Eugen Sebök (1885), lekár. Deportovaný v transporte č. 34, vypravenom 23. 5. 1942 z Bardejova. United States Holocaust Memorial Museum Archives (ďalej USHMMA), Record Group (ďalej RG) – 57.001 M, reel 15, card No. 3091.

55 MUDr. Abrahám Borkenfeld (1893). Vojenský a praktický lekár v Sabinove. Od 1. 7. 1940 mal na Slovensku zakázané vykonávať lekársku prax. Bol deportovaný spolu s manželkou a dieťaťom v transporte č. 33, vypravenom dňa 22. 5. 1942. SULAČEK, ref. 48, s. 19; SNA, f. MV, k. 189, Sabinov-Súpis Židov; SNA, f. MV, k. 227a, deportačný zoznam transportu č. 33.

56 Dr. Jozef Deutsch (1894), advokát. Deportovaný v transporte č. 33, vypravenom dňa 22. 5. 1942. SNA, f. MV, k. 189, Sabinov- Súpis Židov; SNA, f. MV, k. 227a, deportačný zoznam transportu č. 33.

57 Ing. Eugen Bergstein (1889). Deportovaný v transporte č. 33, vypravenom dňa 22. 5. 1942. SNA, f. MV, k. 189, Sabinov – Súpis Židov; SNA, f. MV, k. 227a, deportačný zoznam transportu č. 33.

58 Trawniki, kde sa nachádzal pracovný tábor.

59 Ťažba rašeliny.

Na stanici v Rejovci prevzali nás t. zv. „Čierni Ukrajinci“.⁶⁰ Vtlačili nás do vozňov pre dobytok už tam pripravených, po 120 až 150 do jedného vozňa, bez akejkoľvek evidencie. Dvere zavreli a ostali sme na stanici do 8-ej hod. večer. Z pomedzí nás vyvolano 25 mužov, ktorí mali pozbierať odhodené batohy a tieto dať do vozňov. Týchto pri práci „Čierni Ukrajinci“ bili a šikanovali. Vo vozňoch bolo neznesiteľne horko – bol to august – nemali sme ani vody, ani vzduchu. Ženy odhodili zo seba šaty, stáli sme vedľa seba ak slede, lebo nebolo miesta ani na ten najmenší pohyb. 150 osôb sa tu udusilo a zomrelo, iba v mojom vozni 20 osôb, medzi nimi aj ľudia mladí a silní, ako n.pr.

Róbert Riemer /15-ročný, veľmi silný/,

Samuel Grün /bývalý mäsiar/.

Okolo 1/2 1 v noci sme prišli do Sobibora. Tu privítali nás SS s nahajkami. Konečne dostali sme niečo vody, k jedeniu nič. Potom odvedli nás k smrekovej aleji. Ženy boli dirigované na pravú, my na ľavú stranu. 25 z pomedz[i] nás bolo určených na vyprázdnenie od mŕtvov a balíkov. Týchto mužov sme potom viac nikdy nevideli. Na druhý deň ráno videli sme, ak[o] väčšia časť žien odchádzala do ďalej ležiaceho dvora. O 8 ej hod. prišiel k nám poručík SS, ktorý nás vyzval, aby sa hlásili t[í], ktorí pracovali pri močiaroch. Hlásilo sa asi 100 mužov, k tomu prišlo asi 50 žien, a tak vznikla skupina o asi 155 ľudoch. Poručík vyjadril sa k tejto skupine: „Ste novonarodení.“ Z pozostavšej skupiny boli potom vybraní mechanici, zámočníci a hodinári, ostatných stretol ten istý osud, ako väčšinu žien; odišli do ďalej ležiaceho dvora.

155 kandidátov práce odišlo potom do Osowy, kde strávili sme noc. Tamojšie židovské vedenie prijalo nás dobre, dostali sme poriadne k jedeniu. Tam našli sme asi 500 nemeckých a českých Židov. Židovská polícia odvedla nás potom do Krychova.⁶¹ Po ceste prešli sme cez statok Hansk, kde sme videli asi 100 židovských dievčat pracujúcich pri žatve. Tieto mali sa pomerne dobre.

Krychov je trestaneckým táborom, zriadeným už predtým poľskou vládou v močariskách. Okolie je už dostatočne Židmi odvodnené. Pri našom príchode bol stav asi 1 200 osôb, medzi tými asi 400 Čechov, 200 Slovákov, ostatní Poliaci. Bytové pomery boli neopísateľne zlé. V budovaných barakoch 60 x 40, bývalo nás po 200 osôb. Nemali sme ani slamu, ani deky. Žiadna príležitosť k umývaniu sa, ohromná špina a hmyz. Mali sme toľko vši, že tieto doslovne pokryli naše telo. Proti tomu nebolo nijakej pomoci. Strava pozostávala:

z 15 dkg. chleba,

60 Hovorové označenie príslušníkov pomocných strážnych oddielov, ktorých nacisti regrutovali spomedzi zajatých príslušníkov Červenej armády a cvičili v tábore Trawniki. Kvôli miestu výcviku ich príslušníci SS často volali „Trawniki-Männer“. Etnické zloženie týchto strážnych oddielov bolo pestré, ale pre značné zastúpenie Ukrajincov boli Židmi a poľským obyvateľstvom často označovaní ako „Ukrajinci“, prípadne „Čierni“ a „Čierni Ukrajinci“, čo reflektovalo farbu ich uniforiem. Tieto jednotky sa podieľali na likvidáciách get, deportáciách Židov z get do vyhladzovacích táborov a na strážnej službe vo vyhladzovacích táboroch. Bližšie pozri BLACK, Peter. Foot Soldiers of the Final Solution: The Trawniki Training Camp and Operation Reinhard. In *Holocaust and Genocide Studies*, 2011, roč. 25, č. 1, s. 1 – 99. ISSN 87566583; OLEKSY-ZBOROWSKI, ref. 8, s. 43 – 44.

61 Krychów.

1 polievky z kapustových listí bez tuku a soli,
čiernej k[á]vy.

Z praxe sme už vedeli, že táto strava stačí k hladovej smrti behom š[i]estich týždňov. Po krátkom čase opuchli väčšine z nás nohy a tváre. Okrem toho panoval tam týfus a červienka. Prinajmenšom týfus mal každý z nás. Denne mali sme prinajmenšom 12 smrtných prípadov. Zo 155 osôb, ktoré prišli so mnou zomrelo v dôsledku týchto pomerov 60 osôb. Hoci práca nebola príliš ťažká, nemohli sme ju vykonávať, lebo sme boli telesne celkom oslabení. Lekár nemal právo uznať n[i]ekoho chorým. S horúčkou 39 [°C] museli sme k práci. Keď sa niekto predsa len dostal do nemocnice, spočívalo ošetrovanie v tom, že mohol tam iba ležať. Nedostalo sa ani lieky, ani stravu pre chorých, kto chorobu prešiel, tak ten ju prešiel, kto nie, ten nie. Za ťažké peniaze mohlo sa eventuálne dostať aj lieky, peniaze sme však nemali.

Dňa 16. októbra oznámili nám, že časť robotníkov pôjde do „židovského mesta“ Wlodawa n/Bugom /25 km od Krychowa/. Pre toto presídlenie vyvoleno starších, chorľavých [l]udí, ktorí prácu dobre neznášali a detí. Tiež nemocnica bola vyprázdnená a ľudia odoslaní do Wlodawy. Ľudia boli odoslaní do [Wlodawy] bez batohov a bez obuvi /gumové čižmy používané pro práci, boli vlastníctvom tábora a nedovolili, aby si dotčení doniesli svoju obuv/. 4 dni po príchode do Wlodawy bolo celé židovské obyvateľstvo odoslané z Wlodawy do Sobibora.

Po nejakom čase boli k nám preložené tábory Ujazdov a Hansk na prezimovanie, v dôsledku čoho sa bytové pomery ešte viac zhoršili a vskutku nedalo sa už vydržať.

9. decembra [1942] bolo nám náhle oznámené, že budeme presídlení. Bolo vybraných 100 osôb ku ktorým sa potom pridružilo ešte 10, ktoré mohli zostať. Všetci ostatní boli odvedení.

Zostalo niekoľko dievčat, resp. žien z Nitry, medzi ktorými:

Taussig Piroška, Nitra,⁶²
Fürst Jozsa, Nitra,⁶³
Fürst Eva, Nitra,⁶⁴
Gartner Edith, Nitra,
? Mirjam, Nitra,
Wertheimer Hanka, Český Tešín – Nitra /Chaluzah/,
Weiss Jolan, Ružomberok,
Steiner Malvina a syn, Nitra,

d'alej niekoľko českých a nemeckých žien a dievčat. Z mužov zo Slovenska, zostal som iba sám, z Čiech:

Fritz Singer, Praha,
Kurt Rhein, Tepl. Schönau-Praha,

62 Piroška Tausigová (nar. 1909), deportovaná v transporte č. 12, vypravenom z Nitry dňa 15. 4. 1942. SNA, f. MV, k. 227, deportačný zoznam transportu č. 12.

63 Jozefína Fürstová (nar. 1898), deportovaná v transporte č. 12, vypravenom z Nitry dňa 15. 4. 1942. SNA, f. MV, k. 227, deportačný zoznam transportu č. 12.

64 Eva Fürstová (nar. 1922), deportovaná v transporte č. 12, vypravenom z Nitry dňa 15. 4. 1942. SNA, f. MV, k. 227, deportačný zoznam transportu č. 12.

ostatní boli poľskí Židia. Skupina vďaka veľmi mnoho Piroške Taussigovej z Nitry, ktorá si vedela zadovážiť výnimočné postavenie v správe, a ktorá pomáha kde sa len dá. Okolnosť, že mohlo tam zostať toľko dievčat treba vďačiť tiež iba jej.

Na jar bol náš tábor zväčšený príchodom ďalších poľských Židov. V júni 1943 boli likvidované tábory Ossowa, Sawin, Szaiczyce a Luta. Zvyšok prišiel k nám a náš počet sa zvýšil na 533 osôb. Okrem toho bolo v Hansku asi 100 – 110 žien a 5 mužov.

Zo Sawina prišli k nám, medzi inými, tieto osoby:

Sestry Mari a Bözsi /z Nitry/ rodinné meno neznám/
Pani Maca /rod. meno neznám, asi 30 ročná, Nitra, jej muž bol údajne krajčírom/
Nelly /rod. meno neznáme, krajčírka Nitra/
pani Friedová /býv. majiteľka obchodu s módnym tovarom, výbavy pre nevesty, Piešťany/
Dukes /Piešťany-Nitra/
Dr. Sinay a pi., Stropkov,⁶⁵
Dym /štátny úradník, Veľ. Kapušany/
Bruder, Snina,
Dr. Szilard, lekár /Prešov/⁶⁶
pani Edita Rauchwengerová /Sp. Nová Ves/
ďalej boli medzi nimi:
pani Nowak, s dcérami Ruth a Mimi Brand, Praha,
Roubitschek Vera, Praha,
Roubitschek Alica, Praha,
Kaffková Hanka, Plzeň,
príbuzný p. Júliusa Baslera zo Sabinova, na ktorého meno sa už nepamätám.

Od roku 1943 sa pomery v Krychowe značne zlepšili. Po 9. decembri 1942 dost[á]vali sme prídela chleba 40 – 50 dkg. denne, ďalej hustú zemiakovú polievku k obedu. Dostali sme poriadne železné posteľe, hygienické pomery sa tiež zlepšili, mohli sme sa umývať. Zdravotný stav sa zlepšil a mali sme potom iba 3 smrtné prípady z pozostavších 110 osôb, a to:

Büchler, Bratislava-Nitra, býv. kaviarnik /príbuzný štátneho zástupcu Fodora v Nitre, zomrel na rakovinu,
Donath, Prievidza /55 ročný/
pi. Handtová, Viedeň /dcéra 18 ročná v Krychowe/

3 ďalší nemocní, boli zastrelení zástupcom veliteľa tábora, ktorý sa nachádzal na dovolenej

65 JUDr. Samuel Szinai (nar.1897, v niektorých prameňoch aj „Sinaj“), ktorého manželkou bola Blanka Szinaiovou (1903). Obaja žili pred deportáciami v Stropkove. Deportovaní boli 23. mája 1942 v transporte vypravenom z Bardejova. SNA, f. MV, k. 189, Stropkov – Súpis Židov; USHMMA, RG – 57.001 M, reel 15, card No. 2540.

66 MUDr. Andrej Szilard (nar. 1913), ktorý bol deportovaný v transporte č. 26, vypravenom dňa 12. 5. 1942 zo Žiliny, SNA, f. MV, k. 227a, deportačný zoznam transportu č. 26.

Hopkovits alebo Heimovits zo Stropkova, bývalý zamestnanec firmy Kulik,
poľskí Židia.

V marci po zväčšení tábora sa strava opäť zhoršila. Prídel chleba klesol na 15 dkg denne, k obedu iba zeleninová polievka, úplne bez tuku.

V apríli 1943 hovorilo sa u nás, že príjdu k nám Židia holandskí a belgickí, čo potvrdila aj správa tábora. Avšak neprišli. O osude týchto ľudí počul som od železničného robotníka následovne: Transporty z Holandska a Belgicka prišli vo veľmi dobrom stave. V protivienstve k našim transportom, išli tieto aj druhou triedou, na väčších stanicách dostávali stravu a aj biely chlieb. Privedli ich však všetkých do Sobibora. Niekoľkých starších a slabších ľudí odoslano späť do Holandska a Belgicka s odôvodnením, že možno použiť iba dobré pracovné sily. Tým mal sa zlomiť odpor u belgických a holandských Židov proti deportácii s odôvodnením, že sa Židia použijú iba k práci. Pôvodne sa hovorilo, že títo Židia rovnako ako Židia z iných štátov budú dirigovaní k práci,

SD ich však neuvolnila, resp. neuvolnila ani jedného, všetci boli v Sobibore popravení. V okolí Sobibora pozoruje sa vždy v noci oheň a v ďalekom okruhu cíti sa smrad spálených vlasov. Rôzne príznaky ukazujú na to /a obyvateľstvo tiež to tvrdí/, že mŕtvol, ktoré boli predtým zničené elektrinou a plynom a pochované, teraz sa exhumujú a pália, aby nezostal po nich ani znak.

V roku 1942 trestano dezercie ťažkými represiami. Väčšinou utekali poľskí židia oboznamení s miestnymi pomermi. Sťahovali sa do lesov, tvoria tam bandy a žijú z lúpeže. V poslednom čase trestajú iba dezertéra, keď ho chytiť.

Zo Savina, keď ešte tento tábor existoval, utiekol Dr. Béla Sobel z Pečovskej Novej Vsi, ako aj Feiner. Obidvoch chytili a Sobel bol popravený. Feiner, ktorého priviedli späť do Sawina, utiekol opäť a od toho času nič sa o ňom nevie. Dezertoval tiež Lajos Klein z Michaloviec, jeho osud je neznámy.

Podľa mojich informácií pracuje v Lubline Majdanek asi 8 000 Židov /osemtisíc/ pri prácach vodovodných, kanalizačných a stavebných. Ako som počul, pracujú títo ľudia v trestaneckých šatoch. Armin Goldstein zo Sabinova mi oznámil, že Mano Goldberg v Majdankach zomrel.

YVA, M.5/193, Originál strojopis, 5 strán.

Dokument 9

**Svedectvo Šarloty Adlerovej deportovanej do Lublinskej oblasti z Medzilaboriec
19. mája 1942 z 26. júla 1945 v Bratislave**

Náš transport došiel do Konskej Voli⁶⁷ (40 km od Lublina). Železničná stanica Pulawy, odkiaľ sme išli pešky do Konskej Voli. Tu sme bývali v tej veľkej dedine v opustených domoch po 4 – 5 rodín v jednej izbe. Židia, ktorí pred nami tam bývali, boli odvedení

67 Końskowola.

na neznáme miesto.⁶⁸ Ihneď na druhý deň nás poslali na práce. Práca bola veľmi ťažká. Pracovalo sa na pile a všelijaké vonkajšie komandá.

Ja som bola deportovaná a aj žila som spolu s mojím otcom [...], mamičkou [...] a s dvoma bratmi [...]. Pracovať musel každý, aj môj brat. Jedného dňa traja chýbali v práci. Židovská rada dostala rozkaz doviest' tých troch Židov, ale len jedného našli. Gestapo ihneď prišlo robiť poriadok a zastrelili koho chytili na ulici. Tak aj jedného židovského chlapca, ktorého stretli popoludní, napriek tomu, že mal legitimáciu, že bol zadelený do nočnej sichteny. Aj po bytoch chodili. Poľskí vojenský zajatci Židia, ktorí tiež boli zaistení v tejto dedine, museli pochovať obete tohto pogromu a nad hrobom museli tancovať a spievať.

Ja som pracovala na zariadení rybníka, majetok riaditeľa von Panowitscha, gestapák,⁶⁹ ktorý chodil v civile, manželka jeho bola údajne rodina Hitlera. Počas tohto pogromu ja som tiež bola doma, ale ku mne neprišli, lebo na dverách som mala napísané, že pracujem pre von Panowitscha a jeho sa veľmi báli. Moja mamička tiež pracovala na tomto komande a ako mamička jednej robotníčky bolo jej dovolené pracovať v kuchyni, čo bolo o niečo ľahšie zadelenie. Von Panowitsch bol veľmi veľký sadista. Jedného Žida [...] z Medzilaboriec nechal zbiť (25), lebo mu údajne ukradol jedno vajíčko. Len preto ho nezastrelil, lebo veľmi dobre pracoval. Ale od toho času, že 60-ročný J. dostal tie bitky, už nebol práceschopný ako predtým.

V sept. 1942 došli opití gestapáci z Lublina a robili pogrom v dedine.⁷⁰ Strieľali koho len mohli. Len vďaka von Panowitschovi táto akcia bola zastavená.

My sme dostali denne 4 zl a okrem toho mesačne 3 kg múky, 20 dkg cukru.

Gestapáci: Wagner, Gedo a Seedorf (dozorca pily).

SS-inšpektor Rybacky (Ukrajinec) nás strašne bil pri práci.

15. okt. 1942 bol takzvaný Vernichtungstag. Všetci zaradenci museli nastúpiť na trhovisku, len niekoľkých poslali autami do Lublina, ostatných nakladali do vagónov a odviezli na neznáme miesto. Medzi tými boli aj moji rodičia a súrodenci. Ja som patrila k tomu malému počtu, ktorí mohli ostať v Konskej Voli ako zamestnanec von Panowitscha. Ale to tiež netrvalo dlho. 22. okt. 1942 aj ten zostatok nás poslali do Lublina-Majdanek.⁷¹

Autami sme cestovali. Keď sme sa priblížili k Majdanku, už sme cítili zápach krvi. A keď sme došli do tábora, všade boli také potôčky krvi. Tábor bol takmer prázdny. 15. okt. 1942, keď bol v Konskej Voli ten Vernichtungstag, v ten deň v celom dištrikte

68 Dňa 8. mája 1942 boli deportovaní do vyhladzovacieho tábora Sobibor.

69 Skutočnú identitu sa nám nepodarilo zistiť.

70 Išlo o príslušníkov 3. roty 101. záložného policajného práporu.

71 K priebehu likvidácie geta pozri BROWNING, Christopher. *Ganz normale Männer. Das Reserve-Polizeibattillon und die »Endlösung« in Polen*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1993, s. 158 – 160. ISBN 3498005693. Podľa Browningovho opisu bolo 800 – 1 000 ľudí (ženy s deťmi a starci) zastrelených v lese neďaleko obce. Osoby vyselektované na prácu sa dostali do lublinského pracovného tábora, nie do Majdanku. Časť židovského obyvateľstva bola deportovaná do Sobiboru. SZCZYGIEL, Ryszard (ed.). *Dzieje Końskowoli*. Lublin: Końskowolskie Towarzystwo Regionalne, 1988, s. 107.

Lublin vyvraždili Židov.⁷² Ja som dostala č. 1310. Pracovala som na komande kanalizácia. Robota bola veľmi ťažká. SS-manky nás veľmi bili. Ale bola som tu len 3 týždne. Potom nás poslali do Lublina – mesto „Letovište“.⁷³ Tu som dostala č. 7. Sem došli celé vlaky so šatstvom a inými predmetmi.⁷⁴ Ja som bola zadelená k sortirovaniu tohto šatstva. Práca bola ťažká z toho dôvodu, že nás veľmi honili. U koho našli zlato, ihneď [ho] obesili. V januári 1943 bola prvá veľká selekcia. A od toho času už nasledovali väčšie či menšie selekcie.

SS-Oberscharführer Winter, SS-Unterscharführer Gollek z Katovic.

Potom som bola zadelená do Wäscherei. Tu som sa už mala trochu lepšie, pracovala som pre SS-Ukrajincov a dostala som aj z ich stravy. Pozdej nám tú stravu zarazili.

27. okt. 1943 prišiel do tábora SS-Unterscharführer Schwarz, že potrebuje ľudí na svoje komando. Mohli sme sa hlásiť dobrovoľne. Keďže som veľmi hladovala, hlásila som sa tiež. 100 mužov a 52 žien nás spolu odviezli do Milejowa, fabrika marmelády pod dozorom Wehrmachtu. V tejto fabrike pracovalo 100 mužov z tábora Trawniki. 3. nov. prišiel rozkaz Barackensperre a nemali sme byť nikam odvezení. 5. nov. prišiel riaditeľ továrne, že by sme ostali. Toho istého dňa poobede prišli SS-Ukrajinci z Trawnikov a nás odviezli do tábora autami. Keď sme došli do tábora, mŕtvoly ležali po zemi. 10 000 ľudí bolo zastrelených.⁷⁵ Naši 200 muži museli zbierať a spáliť tie mŕtvoly, a keď boli hotoví s prácou a že ešte oheň horel, tí 200 muži boli postavení okolo ohňa a zastrelení. Túto poslednú akciu som sama nevidela, ani moje kolegyně, ale SD-Oberscharführer, iniciály S. J., nám to pozdej v jednej dobrej chvíli vyprával. Po tejto akcii my sme sa už mali dobre, pracovali sme málo (upratovanie barakov) a jest' sme mali úplne dost'.

1. júna 1944 nás poslali do Majdanku, kde som dostala č. 37. Boli sme asi 50 žien. Pracovali sme poľnú prácu, komando Lagergut. Trošku lepšie už zachádzali s nami. SS-áci sami hovorili, že je zakázané biť a gazovať'.

V júli 1944 nás poslali do Auschwitzu.

[...]

YVA, M.5/127, 38-41. Originál, strojopis, 3 strany.

72 Nešlo len o jeden deň. Na základe Himmlerovho rozkazu z 19. júla 1942 malo byť do konca roku vyvraždené takmer všetko židovské obyvateľstvo v Generálnom Gouvènemente. Nažive malo zostať len niekoľko tisíc ľudí, vykonávajúcich otrockú prácu v zberných táboroch vo Varšave, v Krakove, Čenstochovej, Radome a Lubline. Veľká vyhladzovacia akcia zameraná na fyzickú likvidáciu židovského obyvateľstva na území Generalgouvènementu sa uskutočnila 3. – 4. novembra 1943. Išlo o „akciu Dožinky“ (Erntefest), počas ktorej nacisti v Trawnikach, Lubline (koncentračný tábor Majdanek) a Poniatowej popravili približne 42 000 Židov. Pozri HEIBER, Helmut (ed.). *Reichsführer! Briefe an und von Himmler*. Stuttgart: DTV, 1970, dokument 126, s. 163 – 164; LIBIONKA, ref. 5, s. 230.

73 Tábor nútených prác pre Židov „Staré Letisko“ (Alter Flughafen) Lublin, v nemčine hovorovo nazývaný aj „Flugplatz“.

74 Išlo o odev a predmety po zavraždených Židoch v rámci akcie Reinhardt v táboroch Belzec, Sobibor a Treblinka.

75 V rámci „akcie Dožinky“ (Erntefest) bolo v tábore nútených prác Trawniky zavraždených okolo 6 000 ľudí.

Dokument 10

Výsluch svedka Imricha G. izraelskou políciou pre potreby trestného stíhania personálu koncentračného tábora Majdanek Štátnym zastupiteľstvom Düsseldorf 3. novembra 1965

[...]

Frage: Wann waren Sie in Majdanek?

Antwort: Vom Ende März 1942 bis Juni 1942.⁷⁶

Bei dem Landgericht in Frankfurt sagte ich nichts über Majdanek aus.⁷⁷

Ich kam Ende März 1942 in das Lager Majdanek Feld I. Die obersten Erdschichten begannen auftauen und das Lager selbst war mitten auf Feldern aufgebaut und durch das Auftauen des Schnees gab es im ganzen Lagergelände knietiefen Kot. Die verschiedenen SS-Leute, unter diesen besonders der Rapportführer Abraham,⁷⁸ die uns bewachten, nützten diesen Umstand aus, liessen uns auf allen Vier in dem Kot herumkriechen und schlugen uns mit Peitschen, die aus Gebetsschalen gefertigt wurden und an deren Ende man Bleikugeln einnähte. Ich erinnere mich an einen bestimmten Vorfall.

Es war etwa im April 1942 vormittags als Abraham die Insassen einer Baracke, alle älteren Leute, die an diesem Tag nicht arbeiteten, auf dem Appellplatz heraustrieb, der ebenfalls mit tiefem Kot bedeckt war. Ich selbst stand in dieser Stunde neben der Schuhwerkstätte und das in einer Entfernung von ca. 50 Meter vom Appellplatz und sah mit eigenen Augen wie Abraham die alten Leute in den tiefen Kot „Sport“ machen liess, d. h. er liess sie niederfallen und aufstehen und schlug sie unbarmherzig mit der Peitsche. Die Leute, die nicht mehr aufstehen konnten, schlug er weiter mit der Peitsche und trat auf ihre Köpfe mit seinen hohen Gummistiefeln bis sie vollständig in dem Kot einsanken und erstickten. Ich weiss nicht wieviel dabei umgekommen sind, da ich mich nachher versteckte, aber ich schätze, dass es etwa 10 – 15 waren. Ich weiss nicht ob Abraham sein richtiger Name war, so wurde er aber von allen genannt.

[...]

Otázka: Kedy ste boli v Majdanku?

Odpoved: Od konca marca 1942 do júna 1942.

Na Krajinskom súde vo Frankfurte som k Majdanku nevy povedal nič.

76 Dňa 30. júna 1942 bolo z KT Majdanek do KT Auschwitz prevezených 400 osôb. Medzi nimi sa nachádzal aj svedok. Pozri CZECH, Danuta. *Kalendarium der Ereignisse im Konzentrationslager Auschwitz-Birkenau 1939–1945*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Buchverlag, 1998, s. 238. ISBN 9783498008840.

77 Išlo o svedectvo počas 1. osviečimského procesu pred Krajinským súdom vo Frankfurte nad Mohanom v júni 1964.

78 Ide o Herberta Abrahama, obávaného vedúceho pracovného nasadenia. Pozri SCHWINDT, Barbara. *Das Konzentrations- und Vernichtungslager Majdanek. Funktionswandel im Kontext der „Endlösung“*. Würzburg: Königshausen und Neumann, 2005, s. 233. ISBN 978-3-8260-3123-6.

Do tábora Majdanek, pole I som prišiel koncom marca 1942. Horné vrstvy pôdy sa začali topiť a samotný tábor bol postavený uprostred polí a topením snehu sa v celom táborovom areáli nachádzalo bahno až po kolená. Rôzni príslušníci SS, ktorí nás strážili, medzi nimi obzvlášť raportführer Abraham, zneužívali túto okolnosť a nechávali nás plaziť dookola po štyroch a bili nás bičmi zhotovenými z modlitebných remencov s na konci našitými olovenými guľami. Spomínam si na jeden konkrétny prípad.

Bolo to asi v apríli 1942 predpoludním, keď Abraham vyhnal osadenstvo jedného baru, všetko starší ľudia, ktorí v ten deň nepracovali na apelplac, rovnako plný bahna. Ja sám som v tú hodinu stál vedľa obuvníckej dielne, a to vo vzdialenosti cca 50 metrov od apelplacu, a videl som na vlastné oči, ako Abraham v hlbokom bahne nechal starých ľudí robiť „šport“, t. j. museli si líhať a vstávať a nemilosrdne ich mlátil bičom. Ľudí, ktorí už nedokázali vstať, bil ďalej bičom a svojimi vysokými gumákmi im stúpал po hlavách, až kým sa neponorili do bahna a neudusili sa. Nevieam koľko ľudí pri tom prišlo o život, na koľko som sa nato ukryl. Odhadujem však, že ich bolo asi 10 – 15. Nevieam, či Abraham bolo jeho skutočné meno, no tak ho volali všetci.

BArch Ludwigsburg, B 162/2349, Bl. 2316-2318. Kópia, strojopis, 3 strany.

Mgr. Ján Hlavinka, PhD.
Historický ústav SAV
Klemensova 19, 814 99 Bratislava
e-mail: histjhla@savba.sk

PhDr. Michal Schvarc, PhD.
Historický ústav SAV
Klemensova 19, 814 99 Bratislava
e-mail: histmsch@savba.sk